

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2025-1-2>

С. М. Вдович, О. М. Лозинська

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3582-4395> – С. М. Вдович

<https://orcid.org/0009-0002-7712-2017> – О. М. Лозинська

pppo2003@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку комунікативних здібностей у студентів-психологів у вищій школі. Комунікація є головним інструментом професійної діяльності психолога, необхідним для ефективної взаємодії із клієнтами, проведення діагностики, консультування, терапії та популяризації знань. Розвиток цих здібностей є важливою умовою професійної компетентності, позитивного іміджу, ефективної адаптації, якісного проведення тренінгів, взаємодії з колегами та клієнтами, урегулювання конфліктів і запобігання вигоранню. Комунікативні здібності визначено як індивідуальні психологічні особливості, що впливають на якість обміну інформацією та взаємодію, охоплюють ефективне висловлювання, активне слухання, використання вербальних/невербальних засобів, управління емоціями та вирішення конфліктів. У статті розглянуто їхній розвиток крізь призму різних підходів: психолого-педагогічного, соціально-психологічного, особистісно орієнтованого, компетентнісного. Найбільш актуальним для майбутніх психологів визнається психотерапевтичний підхід, який фокусується на особистісних змінах через спілкування, подолання бар'єрів, управління емоціями й ефективне використання засобів комунікації. Дослідження стану розвитку комунікативних здібностей показало, що більшість студенток мають низький і нижчий за середній рівні розвитку комунікативних здібностей. Схожа картина спостерігається з організаторськими здібностями. Щодо управління конфліктами, то більшість опитаних мають середній або низький рівень компетентності, що свідчить про неналежну сформованість у майбутніх психологів навичок управління конфліктами. Розвитку комунікативних здібностей сприяють цілеспрямоване формування, змістовне наповнення освіти, опанування знань і навичок, розвиток психологічних властивостей, практика та досвід, діагностика та корекція, а також участь здобувачів у майстер-класах, семінарах, конференціях. Автори наголошують на необхідності цілеспрямованого та системного розвитку комунікативних і організаторських здібностей, а також навичок управління конфліктами в майбутніх психологів. Це має здійснюватися через інтеграцію відповідних тем навчальних дисциплін, використання інтерактивних методів і тренінгових технологій, а також стимулювання активної комунікативної практики студентів.

Ключові слова: комунікативні здібності, комунікативна компетентність, заклад вищої освіти, психолог, професійна підготовка.

S. M. Vdovych, O. M. Lozynska

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN HIGHER EDUCATION

Abstract. The article is devoted to the study of the development of communication skills in psychology students in higher education institutions. Communication is the main tool in the professional activity of a psychologist, essential for effective interaction with clients, conducting diagnostics, counseling, therapy, and promoting psychological knowledge. The development of these skills is a crucial condition for professional competence, a positive professional image, effective adaptation, high-quality training delivery, interaction with colleagues and clients, conflict resolution, and burnout prevention. Communication skills are defined as individual psychological characteristics that influence the quality of information exchange

and interaction, encompassing effective expression, active listening, the use of verbal and non-verbal tools, emotional regulation, and conflict resolution. The article examines the development of these skills through various perspectives: psychological-pedagogical, socio-psychological, personality-oriented, and competency-based approaches. The psychotherapeutic approach is recognized as the most relevant for future psychologists, as it emphasizes personal change through communication, overcoming barriers, emotional regulation, and effective use of communication tools. The study of communication skills development showed that most female students have low or below-average levels of communicative ability. A similar situation is observed with organizational skills. As for conflict management, most respondents demonstrate medium or low levels of competence, indicating insufficient development of conflict management skills among future psychologists. The development of communication skills is facilitated by targeted formation, meaningful educational content, acquisition of knowledge and skills, development of psychological traits, practical experience, diagnostics and correction, as well as participation in workshops, seminars, and conferences. The authors emphasize the need for targeted and systematic development of communication and organizational skills, as well as conflict management abilities in future psychologists. This should be implemented through the integration of relevant topics into academic disciplines, the use of interactive methods and training technologies, and the encouragement of students' active communicative practice.

Key words: communication skills, communicative competence, higher education institution, psychologist, professional training.

Постановка проблеми. У професійній підготовці майбутніх психологів вагоме місце посідає розвиток їхніх комунікативних здібностей, оскільки спілкування є головним інструментом професійної діяльності психолога. Завдяки спілкуванню він може ефективно налагоджувати контакти із клієнтами, проявляти емпатію, проводити психологічну діагностику, консультувати, здійснювати психотерапію, психокорекцію, психопрофілактику та популяризувати знання із психології серед різних верств населення. Важливість розвитку комунікативних здібностей зумовлюється тим, що професійна компетентність майбутнього психолога неможлива без його комунікативної компетентності, високий рівень сформованості навичок комунікації забезпечує позитивний професійний імідж і етику спілкування психолога, його ефективну адаптацію до різних ситуацій професійної діяльності, належну якість проведення тренінгів, можливість легко та якісно підвищувати власну професійну кваліфікацію, взаємодіяти з колегами, партнерами та клієнтами, урегульовувати конфліктні ситуації, управляти емоціями, протистояти емоційному та професійному вигоранню. Розвиток комунікативних здібностей є необхідною умовою успішної діяльності майбутнього психолога у складних і динамічних умовах сучасного суспільства, отже, йому варто приділяти суттєву увагу в закладах вищої освіти.

Мета статті – дослідити стан розвитку комунікативних здібностей у студентів-психологів у вищій школі, обґрунтувати ефективні шляхи їх удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку комунікативних здібностей майбутніх психологів присвячено чимало праць українських психологів і педагогів (С. Вдович, Ю. Гичко, О. Демчук, Л. Зельман, Г. Калмиков,

Л. Клевака, Т. Конівіцька, І. Михайлюк, Г. Ніколайчук, Т. Пономаренко, Л. Руденко, М. Тесленко, Н. Фалько, О. Франчук, Т. Чигирин, С. Шевченко, В. Шевчук та інші).

Г. Калмиков досліджує психологію розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів і визначає професійно-мовленнєву діяльність як комплексну, цілеспрямовану комунікативно-мовленнєву активність, що виступає головним засобом їхньої професійної діяльності, реалізується через систему професійних мовленнєвих дій і операцій, має зовнішню (дискурсивну) фазу, спрямовану на допомогу клієнту та здійснення психологічного впливу, і потребує свідомого формування та розвитку в освітньому процесі [3].

Дослідники наголошують на необхідності формування ефективної самопрезентації [10], діалогічної компетентності [5], риторичної компетентності [4], емоційної компетентності [2], медіакомпетентності [7] майбутніх психологів.

С. Шевченко та Н. Фалько досліджують розвиток комунікативної компетентності, яку визначають як узагальнену комунікативну властивість майбутніх фахівців, що «включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані вміння і навички міжособистісної ефективною взаємодії та адекватне взаєморозуміння у процесі спілкування» [11]. До основних психологічних особливостей комунікативної компетентності майбутніх психологів В. Шевчук, М. Тесленко та Л. Клевака відносять емпатію і емоційну чутливість, комунікабельність, розвинуті ціннісні орієнтації, мотивацію до спілкування [12]. С. Вдович і Л. Зельман досліджують можливості використання тренінгових технологій для розвитку навичок професійного спілкування майбутніх психологів, вивчають проблеми формування комунікативної толерантності

та безконфліктного спілкування [1]. Л. Руденко розробила модель системи формування комунікативної культури фахівців соціономічної сфери, структурними елементами якої є: цільова підсистема, яка спирається на соціальне замовлення суспільства щодо висококваліфікованих фахівців; концептуально-стратегічна підсистема, яка репрезентує вихідні методологічні та психолого-педагогічні положення процесу формування комунікативної культури; організаційно-проектувальна підсистема, стрижнем якої є структура комунікативної культури фахівців сфери обслуговування (особистісно-рефлексивний, гносеологічно-когнітивний, операційно-технологічний і професійно-адаптивний компоненти); процесуально-технологічна підсистема, що включає методику формування комунікативної культури як цілісного особистісного утворення, що поєднує знання, цінності, потреби та мотиви; контрольно-оцінна підсистема, яка відображає вимоги до якості професійної підготовки та пов'язана зі створенням діагностичного апарату [8].

Виклад основного матеріалу. Комунікативні здібності – це вроджені або набуті через навчання і досвід індивідуальні психологічні особливості спілкування особистості, які визначають якість отримання і передавання інформації, сприйняття та взаємодії з оточенням. До комунікативних здібностей можна віднести здатність ефективного висловлюватися і впливати на співрозмовника, навички активного слухання та надання зворотного зв'язку, розуміння, сприйняття і використання в мовленні вербальних і невербальних засобів спілкування відповідно до ситуації, управління власними емоціями й оптимального розв'язання конфліктів.

Комунікативні здібності та їхній розвиток можна розглядати під різними кутами зору. Психолого-педагогічний підхід передбачає розвиток комунікативних здібностей у спеціально організованому освітньому процесі та взаємодії з іншими суб'єктами навчання і виховання з використанням різноманітних інтерактивних форм навчання. Ключовим аспектом у соціально-психологічному підході є здатність особистості успішно взаємодіяти в колективі та в міжособистісних стосунках, впливати на інших людей, змінювати середовище, що передбачає формування навичок активного слухання та надання зворотного зв'язку, розвиток емпатії, сенситивності, асертивності, опанування вербальних і невербальних засобів спілкування, способів урегулювання конфліктних ситуацій і технік управління емоціями. З погляду особистісно орієнтованого підходу розвиток комунікативних здібностей залежить від індивідуальних

особливостей особистості, зокрема від її темпераменту й характеру, набутого досвіду та сформованого індивідуального стилю спілкування, рівня розвитку самосвідомості, емпатії, сенситивності, рефлексивних навичок і навичок саморегуляції, здатності до самовираження та самореалізації у процесі спілкування. Компетентнісний підхід розглядає розвиток комунікативних навичок у контексті майбутньої професійної діяльності та життя особистості та передбачає опанування знань, формування вмінь і навичок, які дозволять особистості в майбутньому ефективно спілкуватися в найрізноманітніших життєвих і професійних ситуаціях. Найбільш актуальним для розвитку комунікативних здібностей майбутніх психологів є психотерапевтичний підхід, який передбачає суттєві особистісні зміни завдяки спілкуванню, а саме: появу довіри, відкритості, подолання комунікативних бар'єрів, здатність управляти власними емоціями та вербалізувати їх, ефективно застосовувати всі можливі засоби спілкування.

Роль і значення комунікативних здібностей у професійній підготовці психолога важко переоцінити, адже спілкування – це основний інструмент його майбутньої професійної діяльності.

З метою виявлення стану сформованості комунікативних навичок майбутніх психологів ми провели опитування серед майбутніх психологів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, у якому взяли участь 80 студенток 1-го курсу. Для цього було використано методики «Діагностика комунікативних і організаторських здібностей» (В. Синявський і Б. Федоришин) і «Управління міжособистісними конфліктами» (Д. Веттен, К. Камерон).

На рис. 1. представлено рівні комунікативних і організаторських здібностей майбутніх психологів.

У більшості здобувачів виявлено низький рівень розвитку комунікативних (43,2%) і організаторських (43,4%) здібностей, що може свідчити про їхню невпевненість у собі. 16,8 та 13,2% респондентів мають нижчий за середній рівні комунікативних і організаторських здібностей. Вони зазвичай почуваються некомфортно і скуто серед незнайомих людей, не вміють і не люблять налагоджувати контакти, не вміють обстоювати власні позиції, тому уникають такого спілкування, безініціативні, частіше перебувають на самоті, схильні глибоко переживати образи й уникають самостійного ухвалення важливих рішень. У 7,4% виявлено середній рівень комунікативних здібностей, у 18,8% – середній рівень організаторських здібностей. Ідеться про здобувачів, які схильні до активного налагодження контактів та пошуку

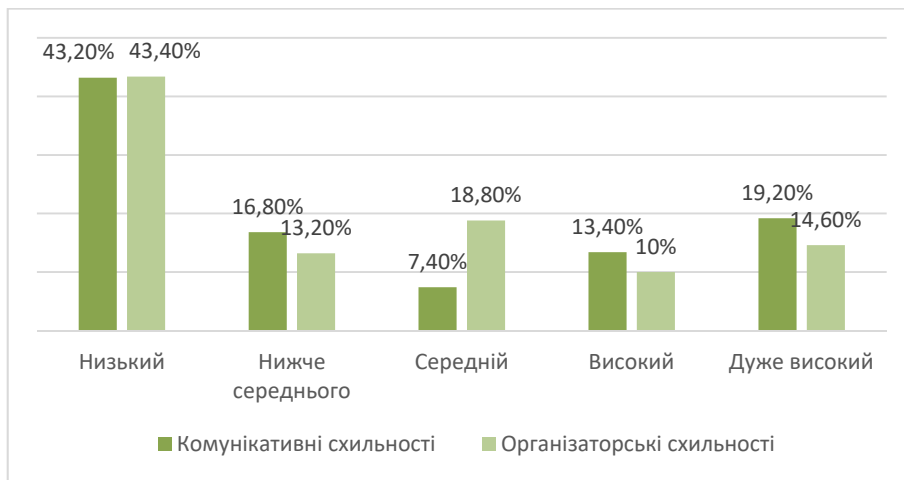

Рис. 1. Комунікативні й організаторські здібності майбутніх психологів

нових знайомств, можуть обстоювати власні позиції, самостійно планувати діяльність, проте ця здібність не є сталою. Високий рівень комунікативних і організаційних здібностей виявлено у 13,4 та 10% респондентів. Ці здобувачі зазвичай добре почуваються в нових незнайомих умовах, серед незнайомих людей, швидко й легко знайомляться, схильні до активної громадської діяльності, ініціативні, добре орієнтуються і дають собі раду у складних ситуаціях. Дуже високий рівень прояву комунікативних здібностей виявлено в 19,2%, організаційних – у 14,6% здобувачів. Вони відчують потребу й активно прагнуть спілкування, швидко й легко орієнтуються у складних ситуаціях, невимушено поведуться серед незнайомих людей, дуже ініціативні, активні, самостійно ухвалюють рішення, уміють обстоювати власні позиції, люблять і вміють організувати діяльність. Отже, більшість респондентів мають низький рівень комунікативних і організаторських здібностей, тому для майбутньої успішної професійної діяльності їм необхідно розвивати ці здібності.

Нами також виявлено здатність респондентів управляти міжособистісними конфліктами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Управління міжособистісними конфліктами

№	Рівень управління міжособистісними конфліктами	Кількість респондентів
1.	Низький	23,2%
2.	Середній	53,4%
3.	Високий	16,6%
4.	Досконалий	6,8%

Як бачимо в табл. 1, більшість респондентів (53,3%) мають середній рівень компетентності в управлінні конфліктами, 23,3% – низький рівень,

16,7% – високий. Найменша кількість респондентів (6,7%) має досконалий рівень управління міжособистісними конфліктами, що дозволяє зробити висновок про неналежну сформованість у майбутніх психологів навичок управління конфліктами.

Освітня програма «Практична психологія» у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності має достатні можливості для формування у здобувачів освіти спеціальності 053 «Психологія» комунікативних здібностей. Загалом будь-яка навчальна дисципліна може сприяти формуванню комунікативних здібностей, адже здобувачі на семінарських і практичних заняттях готують доповіді, презентують результати власної роботи чи дослідження, ставлять питання і відповідають на них, беруть участь в обговоренні дискусійних питань, беруть участь у тренінгах тощо.

Значний потенціал для розвитку комунікативних здібностей має дисципліна «Психологія спілкування», яка викладається в першому семестрі для студентів 1-го курсу. Цей курс спрямований на формування у здобувачів вищої освіти уявлень про спілкування і навичок професійного спілкування, їхню роль у професійній діяльності практичного психолога, передбачає здобуття теоретичних знань про спілкування та закономірності комунікативних процесів, зокрема й засвоєння таких понять, як «спілкування», «діалогічна взаємодія», «інтеракція», «перцепція», «комунікація», «зворотний зв'язок», «емпатія», «атракція», «вербальне і невербальне спілкування», «комунікативна компетентність», «комунікативна толерантність», «ділові стосунки», «маніпулятивне спілкування», «комунікативна культура», «самопрезентація», «конфлікт», «альтруїзм», «егоїзм» тощо; формування уявлень про особливості професійного спілкування, види, функції, форми, засоби, стилі та стратегії спілкування в різних сферах професійної діяльності; освоєння навичок

використання вербальних і невербальних засобів спілкування, установлення ефективних міжособистісних взаємин і активного слухання в різних ситуаціях спілкування, конструктивного ведення бесід і переговорів, аналізу ефективності спілкування, освоєння комунікативних тактик, навичок урегулювання конфліктних ситуацій, налагодження взаємодії з аудиторією та подолання страхів під час публічних виступів тощо.

Паралельно для першокурсників передбачено практичний курс «Тренінг комунікативності», де вони можуть закріпити здобуті під час вивчення психології спілкування теоретичні знання, відпрацювати відповідні вміння та навички, а саме: налагодження ефективних міжособистісних взаємин, активного слухання в різних ситуаціях спілкування, використання вербальних і невербальних засобів спілкування, вербалізації емоцій і почуттів, конструктивного ведення діалогу, в екстремальних ситуаціях також, отримання та надання зворотного зв'язку, аналізу ефективності спілкування, освоєння комунікативних тактик, навичок урегулювання конфліктних ситуацій, налагодження взаємодії з аудиторією та подолання страхів під час публічних виступів, взаємодії з особами різних вікових категорій в умовах воєнного стану тощо.

Формуванню комунікативних навичок майбутніх психологів сприяє також вибірково курс «Конфліктологія», який спрямований на формування у здобувачів вищої освіти уявлень про сутність, структуру, види, причини виникнення, етапи розвитку конфліктів, технології управління, запобігання, урегулювання конфліктів; навичок діагностики, прогнозування, запобігання конфліктам і урегулювання останніх.

Ефективними для розвитку комунікативних здібностей майбутніх психологів є тренінгові заняття та різноманітні практикуми. Освітня програма «Практична психологія», окрім уже згаданого «Тренінгу комунікативності», передбачає формування комунікативних здібностей на таких курсах: «Мотиваційний тренінг», «Тренінг особистісного зростання», «Практикум із психології управління», «Практикум із кризового консультування», «Тренінг профілактики адиктивної поведінки», «Тренінг саморегуляції», «Тренінг гендерної рівності», «Технологія психотренінгу».

Г. Калмиков виділяє такі основні чинники, що сприяють розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів: цілеспрямоване формування та психолінгводидактичний супровід професійної підготовки; належне змістове та методичне наповнення освіти (вивчення психолінгвістичних дисциплін, розроблення навчаль-

них програм, що враховують як теоретичну, так і практичну професійно-мовленнєву підготовку, викладання психологічних дисциплін зі змістовою орієнтацією на специфіку майбутньої комунікативно-мовленнєвої діяльності, опанування мови професії як операціонального засобу діяльності психолога, розроблення та використання психодидактичних засобів формування професійно-мовленнєвої діяльності); формування необхідних знань, умінь і навичок (опанування декларативних знань, необхідних для усвідомлення специфіки професійно-мовленнєвої сфери, опанування процедурних знань і принципів ефективної професійно-мовленнєвої діяльності, формування професійно-мовленнєвих умінь і навичок, що розглядаються як професійні дії та операції, набуття дискурсивної компетентності); розвиток психологічних властивостей і особистісне зростання (розвиток комунікативних і мовленнєвих здібностей, мотивації до спілкування та професійної діяльності, зокрема професійних (смыслоформувальних) мотивів мовлення, інтенціональності (цілеспрямованості висловлювань), цілеутворювальних здібностей, рефлексивності професійного мовлення, креативності у професійному мовленні, формування ціннісних орієнтацій і нових особистісних смислів, становлення як мовленнєвої особистості та суб'єкта особистісно-професійного саморозвитку); практику та досвід (цілеспрямовані вправлення для автоматизації мовленнєвих операцій і виформовування навичок, використання різних форм доцільної комунікації (консультації, тренінги, ділові ігри), опанування дискурсивних психотехнік, набуття успішного досвіду реалізації професійно-мовленнєвої діяльності); діагностику й оцінювання (діагностування стану та рівнів розвитку професійно-мовленнєвої діяльності для виявлення індивідуальних особливостей і визначення зони найближчого розвитку) [3].

Г. Ніколайчук і О. Демчук пропонують такі засоби підвищення комунікативної компетентності майбутніх психологів: активну комунікативну практику, самостійне вивчення літератури, спостереження за якісними комунікаторами, участь у тренінгах, засвоєння дисциплін комунікативного циклу, а також особистісний розвиток здобувачів освіти [6].

Розвитку комунікативних здібностей сприяє також участь здобувачів вищої освіти в майстер-класах, гостьових лекціях, науково-практичних семінарах, конференціях, круглих столах, де вони мають можливість переймати цікавий досвід психологів і психотерапевтів, презентувати й обговорювати свої наукові дослідження, ідеї та практичні розробки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, спілкування є головним інструментом професійної діяльності психолога, необхідним для ефективної взаємодії із клієнтами, проведення діагностики, консультування, терапії та популяризації знань. Високий рівень комунікативних здібностей забезпечує професійну компетентність, позитивний імідж, етику спілкування, адаптацію до ситуацій, якість тренінгів, співпрацю з колегами та клієнтами, вирішення конфліктів та запобігання вигоранню, тому розвитку цих здібностей потрібно приділяти значну увагу в закладах вищої освіти. Комунікативні здібності – це індивідуальні психологічні особливості, що впливають на якість обміну інформацією та взаємодію, охоплюють ефективне висловлювання, активне слухання, використання вербальних/невербальних засобів, управління емоціями та вирішення конфліктів. Різні наукові підходи (психолого-педагогічний, соціально-психологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний, психотерапевтичний) по-різному розглядають їх розвиток, психотерапевтичний підхід є найбільш актуальним для психологів.

Проведене емпіричне дослідження серед студенток-першокурсниць спеціальності «Психологія» показало, що більшість майбутніх психологів мають низький і нижчий за середній рівні розвитку комунікативних здібностей. Схожа картина спостерігається і з організаторськими здібностями. Також було виявлено, що більшість респондентів мають середній або низький рівні компетентності в управлінні міжособистісними конфліктами. Зважаючи на виявлений переважно низький рівень комунікативних здібностей і неналежну сформованість навичок управління конфліктами в майбутніх психологів, актуальним є цілеспрямований і системний розвиток цих здібностей у закладах вищої освіти. Це має здійснюватися через запровадження відповідних тем у навчальні дисципліни, використання інтерактивних методів і тренінгових технологій, а також стимулювання активної комунікативної практики студентів, їхньої самоосвіти й саморозвитку.

Список літератури:

1. Вдович С., Зельман Л. Використання тренінгових технологій для розвитку навичок професійного спілкування майбутніх психологів. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : монографія / упоряд. : А. Кузик, А. Литвин ; за наук. ред. М. Ковалю, Н. Нічкало. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. С. 179–183.
2. Гичко Ю. Формування емоційної компетентності майбутніх психологів засобами коуч-технологій : дис. ... докт. філософії в галузі психології : 053. Умань, 2021. 240 с.

3. Калмиков Г. Психологія розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Переяслав, 2020. 511 с.

4. Конівіцька Т. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2020. 343 с.

5. Михайлюк І. Психологічні чинники формування діалогічної компетентності майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 367 с.

6. Ніколайчук Г., Демчук О. Психологічні засоби підвищення комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2023. № 2. С. 104–109.

7. Пономаренко Т. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі : дис. ... докт. філософ. в галузі психол. : 053. Київ, 2022. 281 с.

8. Руденко Л. Модель системи формування комунікативної культури фахівців соціономічної сфери. *Моделювання педагогічного процесу та психологічного супроводу підготовки фахівців ризиконебезпечних та інших професій* : монографія / за ред. М. Ковалю, А. Литвина. Львів : ЛДУБЖД, 2023. С. 78–93.

9. Франчук О. Діалог у глибинній корекції майбутнього психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Черкаси, 2015. 317 с.

10. Чигирин Т. Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2016. 228 с.

11. Шевченко С., Фалько Н. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів. *Габітус*. 2020. Вип. 18. Т. 2. С. 143–148. DOI: 10.32843/2663-5208.2020.18.2.26.

12. Шевчук В., Тесленко М., Клевака Л. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх психологів із різними ціннісними орієнтаціями. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2024. Вип. 4 (65). С. 59–63. DOI: 10.32689/maup.psych.2024.4.11.

References:

1. Vdovych, S., Zelman, L. (2023). Vykorystannia treningovykh tekhnolohii dlia rozvytku navychok profesiinoho spilkuvannia maibutnikh psykholohiv [Using training technologies to develop professional communication skills of future psychologists]. In M. Koval, N. Nychkalo (Eds.), *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy* – Information and Communication Technologies in Modern Education: Experience, Problems, Perspectives (pp. 179–183). Lviv: LDU BZhd [in Ukrainian].
2. Hychko, Yu. (2021). Formuvannia emotsiinoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv zasobamy

kouch-tekhnologii [Development of emotional competence of future psychologists by means of coaching technologies]. *PhD thesis in Psychology, 053 Psychology*. Uman [in Ukrainian].

3. Kalmykov, H. (2020). Psykholohiia rozvytku profesiino-movlennevoi diial'nosti maibutnikh psykholohiv [Psychology of the development of professional speech activity of future psychologists]. Doctoral dissertation in Pedagogical and Developmental Psychology, 19.00.07. Pereiaslav [in Ukrainian].

4. Konivitska, T. (2020). Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of rhetorical competence of future psychologists in higher education institutions]. PhD dissertation in Theory and Methods of Professional Education, 13.00.04. Lviv [in Ukrainian].

5. Mykhailiuk, I. (2017). Psykholohichni chynnyky formuvannia dialohichnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv [Psychological factors of the formation of dialogical competence of future psychologists]. PhD dissertation in Pedagogical and Developmental Psychology, 19.00.07. Kyiv [in Ukrainian].

6. Nikolaychuk, H., Demchuk, O. (2023). Psykholohichni zasoby pidvyshchennia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv [Psychological means of improving communicative competence of future psychologists]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 2, 104–109 [in Ukrainian].

7. Ponomarenko, T. (2022). Psykholohichni chynnyky rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv u midiinomu prostori [Psychological factors in the development of communicative competence of future psychologists in the media space]. PhD thesis in Psychology, 053 Psychology. Kyiv [in Ukrainian].

8. Rudenko, L. (2023). Model systemy formuvannia komunikatyvnoi kultury fakhivtsiv

sotsionomichnoi sfery [Model of the system for the formation of communicative culture of socio-economic sphere specialists]. In M. Koval, A. Lytvyn (Eds.), *Modeliuvannia pedahohichnoho protsesu ta psykholohichnoho suprovodu pidhotovky fakhivtsiv ryzykonebezpechnykh ta inshykh profesii – Modeling of Pedagogical Process and Psychological Support of Specialists' Training in Risky and Other Professions* (pp. 78–93). Lviv: LDU BZhd [in Ukrainian].

9. Franchuk, O. (2015). Dialoh u hlybynnii korektsii maibutnoho psykholoha [Dialogue in deep correction of the future psychologist]. PhD dissertation in Pedagogical and Developmental Psychology, 19.00.07. Cherkasy [in Ukrainian].

10. Chyhyryn, T. (2016). Psykholohichni umovy formuvannia efektyvnoi samoprezentatsii maibutnikh psykholohiv [Psychological conditions for the formation of effective self-presentation of future psychologists]. PhD dissertation in Pedagogical and Developmental Psychology, 19.00.07. Kyiv [in Ukrainian].

11. Shevchenko, S., Falko, N. (2020). Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv [Development of communicative competence of future psychologists]. *Habitus*, 18 (2), 143–148. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.18.2.26> [in Ukrainian].

12. Shevchuk, V., Teslenko, M., Klevaka, L. (2024). Psykholohichni osoblyvosti komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv iz riznymy tsinnisnymy oriiantatsiiamy [Psychological characteristics of communicative competence of future psychologists with different value orientations]. *Naukovi pratsi Mizhr. akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology*, 4 (65), 59–63. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.4.11> [in Ukrainian].

© С. М. Вдович, О. М. Лозинська, 2025

Науково-методична стаття

Надійшла до редакції 11.03.2025

Прийнято до публікації 04.06.2025